

SMJERNICE ZA PRILAGODBU USTANOVA KULTURE ZA OSOBE S INVALIDITETOM

IMPRESSUM

Smjernice za prilagodbu ustanova kulture za osobe s invaliditetom

Autori

Lejla Kafedžić
Fikret Zuko
Alena Džebo
Ismir Fazlić

Izdavač:

Udruženje Život sa Down sindromom
Federacije Bosne i Hercegovine

Za izdavača:

Sevdija Kujović, predsjednica

Lektorica

Elma Durmišević

Dizajn i prelom

Sokolovic Creative d.o.o.

Godina izdavanja

2022.

Ovaj dokument je nastao u okviru projekta "Kultura pripada i meni 2022."
koji je podržalo Federalno ministarstvo kulture i sporta

SMJERNICE ZA PRILAGODBU USTANOVA KULTURE ZA OSOBE S INVALIDITETOM

Sarajevo, 2022. godina

Sadržaj

- 7 Predgovor
- 9 Pojmovnik
- 11 **Kultura: Pravo osoba s invaliditetom**
- 15 **Prilagodba ustanova kulture: Metodologija**
- 21 **Prilagodba ustanove kulture: Pozorište mladih Sarajevo**
- 23 **1. Arhitektonska pristupačnost Pozorišta mladih Sarajevo**
 - 23 1.1. Pristup objektu od javnog prevoza do ulaza
 - 25 1.2. Pristupna rampa na ulazu u objekat
 - 26 1.3. Horizontalna prohodnost od ulaza u objekat do javnih zajedničkih prostorija
 - 27 1.4. Vertikalna prohodnost unutar objekta
 - 29 1.5. Pozicija mjesta u gledalištu za osobe koje koriste kolica za kretanje
 - 30 1.6. Pristupačni toaleti za osobe s invaliditetom
- 32 **2. Informacijsko-komunikacijska prilagodba Pozorišta mladih Sarajevo**
 - 32 2.1. Informacijsko-komunikacijska prilagodba za osobe koje su slijepe
 - 35 2.2. Informacijsko-komunikacijska prilagodba za osobe koje su gluhe
 - 36 2.3. Informacijsko-komunikacijska prilagodba za osobe s intelektualnim teškoćama
- 38 **3. Sadržajna prilagodba u Pozorištu mladih Sarajevo**
 - 38 3.1. Sadržajna prilagodba za osobe koje su slijepe
 - 40 3.2. Sadržajna prilagodba za osobe koje su gluhe
- 45 Korišteni izvori
- 47 Prilozi

PREDGOVOR

Udruženje “Život s Down sindromom Federacije Bosne i Hercegovine” realiziralo je 2017/2018. godine projekat “Kultura pripada i meni” kojim je omogućena potpuna pristupačnost Pozorišta mladih Sarajevo osobama s invaliditetom. Projekat su podržali: Švicarska ambasada u Bosni i Hercegovini, Ministarstvo kulture i sporta Kantona Sarajevo i Federalno ministarstvo kulture i sporta, a partneri na Projektu bili su Pozorište mladih Sarajevo i Koordinacioni odbor Organizacija osoba s invaliditetom Kantona Sarajevo.

Projekat je sadržavao dva segmenta. Prvi segment se odnosio na mjere za osiguranje pristupačnosti Pozorišta mladih Sarajevo za osobe s invaliditetom. Ovom je prilagodbom Pozorište mladih Sarajevo postalo prva javna ustanova u Bosni i Hercegovini koja je prošla cijeli proces mapiranja barijera i prilagodbe kroz izvođenje građevinsko-zanatskih radova, instaliranje opreme i pružanje usluga. Drugi segment projekta odnosio se na kreiranje jedinstvene inkluzivne predstave “Svirala” koja je bila prilagođena svima. Predstava je nastala po motivima priče *Svirala* bosanskohercegovačkog pisca za djecu Ahmeta Hromadžića. U njoj je nastupilo 17 djece s invaliditetom i bez invaliditeta. Pored teatarskih rješenja, koja su osmišljena tako da mogu nositi oznaku pristupačnosti, ova predstava je bila prva i po tome što je za nju rađena audiodeskripcija, kako bi je mogla pratiti i djeca koja su slijepa, kao i titlovi za pomoć u razumijevanju predstave za djecu koja su gluha. Predstava je bila pristupačna svima, jer je printani materijal bio pisan i na Brajevom pismu i primjenom *Easy to Read* standarda.

S ciljem da se stečeno znanje i iskustvo multiplicira i u drugim zajednicama u Bosni i Hercegovini, kreirane su ove *Smjernice za prilagodbu ustanova kulture za osobe s invaliditetom*. U Smjernicama je opisan proces prilagodbe Pozorišta mladih Sarajevo osobama s invaliditetom što bi moglo biti korisno menadžmentu drugih pozorišta i ustanova kulture koji se odluči da ustanovu učine pristupačnom za osobe s invaliditetom.

S obzirom da u Bosni i Hercegovini živi skoro 15% osoba s invaliditetom, Smjernicama se upućuje poziv svim pojedincima da budu pokretači promjena u svojoj zajednici i da daju doprinos u unapređenju inkluzivnosti za osobe s invaliditetom.

POJMOVNIK

Inkluzija

Inkluzija je pristup obrazovanju i društvu temeljen na ljudskim pravima.

Pristupačnost

Pristupačnost je širok pojam koji označava da sve osobe, uključujući osobe s invaliditetom, mogu koristiti prostor, objekte, usluge, programe i resurse.

Razumna prilagodba

Razumna prilagodba znači potrebne i odgovarajuće izmjene i prilagodbe koje ne nameću nerazmjerni ili neprimjeren teret, potrebne u konkretnom slučaju, kako bi se osiguralo da osobe s invaliditetom ravnopravno s drugim osobama uživaju i koriste sva ljudska prava i osnovne slobode.

Univerzalni dizajn

Univerzalni dizajn predstavlja dizajn proizvoda i okruženja koji omogućava da oni u najvećoj mogućoj mjeri budu dostupni za upotrebu svim ljudima bez potrebe za dodatnom prilagodbom ili upotrebom specijaliziranog dizajna.

Rampa

Rampom se smatra čvrsta, izravnana, hrapava površina koja povezuje dvije razine, čiji je poželjni nagib 1:20 (5%), a najveći dopušteni nagib 1:12 (8,3%), čija je najmanja dopuštena širina 130 cm i čije su nezaštićene strane ograđene u visini od 90 cm.

Taktilne trake

Taktilne trake služe da osobama koje su slijepe olakšaju kretanje. Taktilne trake i elementi taktilnog sklopa služe za horizontalnu orijentaciju, odnosno pomoć pri kretanju osoba koje su slijepe. Najčešće se koriste u javnim prostorima.

Podizne platforme

Podizne platforme (površine) su uređaji za savladavanje visinskih razlika od 90 cm; koriste se u slučajevima kada ne postoji mogućnost izgradnje rampe ili stepeništa, posebno pri rekonstrukciji objekta.

Podiznu površinu sačinjava platforma (najmanjih dimenzija 110 x 140 cm) i

pogonski mehanizam. Platforma je obložena materijalom koji nije klizav, ogradena je zaštitnom ogradom, opremljena prekidačima za poziv i sigurnosnim uređajem.

Brailleovo pismo

Brailleovo pismo (Brajevo pismo, brajica) sistem je pisanja i čitanja namijenjen osobama koje su slijepe, a koji je 1824. godine osmislio Louis Braille (Braj).

Orijentacijska mapa

Orijentacijska mapa je bilo koja vrsta mape (dokumenta, prikaza) koja pomaže u prostornoj orijentaciji osoba koje su slijepe. Pod orijentacijom se podrazumijeva vještina snalaženja u velikom prostoru, među predmetima, na ulicama, među zgradama, u naselju i u malom prostoru.

Audiodeskripcija – AD

Audiodeskripcija je opis nekog događaja (filma, predstave i sl.) koji se emituje uživo. Na taj način osobe koje su slijepe ili slabovidne mogu adekvatno pratiti radnju ili postupak. Pauze između dijaloga se koriste da bi se opisale vizuelne scene. Audiodeskripciju izvodi glumac narator.

Captioning – CAP (titlovanje)

Za gledaoce koji nisu u mogućnosti čuti zvuk koristi se titlovanje. Tekst na ekranu, titl, predstavlja sve dodatne informacije, govor i opis zvučnih efekata potrebnih za praćenje i razumijevanje određenog sadržaja.

Easy to read (ETR) standardi

Easy to Read standardi su evropski standardi koje čini set pravila čijom primjenom se osigurava da kreirani materijal sadrži informacije koje su jednostavne i razumljive, odnosno čini da sadržaj bude lagan za čitanje.

Asistivna tehnologija

Asistivna tehnologija su svi proizvodi koji omogućavaju osobama veći nivo samostalnosti, nezavisnosti, bogatiji i aktivniji život. Važno je naglasiti da se pod asistivnom tehnologijom smatraju industrijski proizvodi, ali i proizvodi iz vlastite prilagodbe. Asistivna tehnologija nalazi svoju primjenu u različitim oblastima života: u kretanju, oblačenju i ishrani, omogućavanju i/ili poboljšavanju komunikacije, učenju, čvrstom i sigurnom držanju predmeta, bavljenju sportskim i rekreativnim aktivnostima, upravljanju aparatima i slično. Važno je procijeniti koja asistivna tehnologija najbolje odgovara konkretnoj osobi.

KULTURA: PRAVO OSOBA S INVALIDITETOM

Osobe s invaliditetom imaju pravo da se na ravnopravnoj osnovi s drugima uključuju u sve društvene tokove i da učestvuju u svim društvenim aktivnostima, uključujući i kulturu. Navedeno pravo garantuje se mnogim međunarodnim i domaćim dokumentima kojim se regulišu ljudska prava. Iako su formalno osobe s invaliditetom ravnopravne i jednake s ostalim građanima, ipak zbog svoje invalidnosti i mnogih prepreka u okruženju najčešće su isključene i nedovoljno vidljive u društvenim aktivnostima. Iz navedenog proizilazi da su suštinski neravnopravne.

U Konvenciji o pravima osoba s invaliditetom (2006) prepoznat je i naglašen značaj pristupačnosti prostora, transporta, tehnologija i informacija te usluga i odgovarajućih pomagala, što se najbolje vidi u definiciji invaliditeta u Preambuli Konvencije i u Članu 1. St. 2. u kojim se definiše pojam “osobe s invaliditetom”. Obje definicije prepoznaju “prepreke” koje kreira društvo kao ključni razlog za onemogućavanje punog učešća i uživanja prava i dostojanstva, koja su osobama s invaliditetom zagarantovana svim međunarodnim pravnim dokumentima kojima se reguliše oblast ljudskih prava.

Pristupačnost je jedan od ključnih preduslova za uživanje prava i dostojanstva osoba s invaliditetom. Pitanjima otklanjanja prepreka nesmetanom kretanju i korištenju otvorenih prostora i prostora javnih i privatnih zgrada namijenjenih javnosti, pokret osoba s invaliditetom je počeo posvećivati značajniju pažnju još sedamdesetih godina dvadesetog vijeka. Shvatajući da je isključenost osoba s invaliditetom uzrokovana arhitektonskim i drugim preprekama, osobe s invaliditetom su postale vodeća grupa za zagovaranje kreiranja standarda čijom bi se primjenom osiguralo da javni prostori različitih namjena postanu dostupni i osobama s invaliditetom. U samom početku nije bilo značajnijeg pomaka. Tek usvajanjem Standardnih pravila za izjednačavanje mogućnosti za osobe s invaliditetom od Generalne skupštine UN-a 1993. godine, došlo je do promjene pristupa u oblasti invalidnosti. Stavlja se akcenat na osobu i izjednačavanje mogućnosti.

U ovom dokumentu fokus je stavljen na pristupačnost objekata iz oblasti kulture i samih sadržaja, kao što su predstave, eksponati i slično. U Standardnim pravilima, u pravilu 5, detaljnije se govori o pristupačnosti, a u pravilu 10. o pravu osoba

s invaliditetom na zadovoljavanju potreba iz oblasti kulture, u kojima se između ostalog od država traži:

- ▶ Da priznaju opšti značaj pristupačnosti u procesu izjednačavanja mogućnosti koje se pružaju u svim sferama društva. Za osobe s invaliditetom bilo koje vrste, države bi trebale da uvedu akcione programe koji će im fizičku sredinu učiniti pristupačnom i da preduzmu mjere za osiguravanje pristupa informacijama i komunikaciji.
- ▶ Da osiguraju inkluziju osoba s invaliditetom i omoguće njihovo učešće u kulturnim aktivnostima na ravnopravnoj osnovi.

Konvencija o pravima osoba s invaliditetom (usvojena 2006. godine od Generalne skupštine UN-a, a Bosna i Hercegovina je ratifikovala 2010. godine) značajnu pažnju posvećuje pristupačnosti. U Članu 9, između ostalog, države potpisnice Konvencije obavezuju se da:

- ▶ osiguraju da privatna i pravna lica koja pružaju prostore, sredstva i usluge otvorene ili namijenjene javnosti, vode računa o svim aspektima pristupačnosti za osobe s invaliditetom, bez obzira na oblik vlasništva.

U članu 30. Konvencije, državama se nalažu obaveze s ciljem da se osobama s invaliditetom osiguraju potrebne pretpostavke za ravnopravno učešće u kulturnim aktivnostima:

1. Države potpisnice priznaju pravo osobama s invaliditetom da učestvuju u kulturnom životu, na ravnopravnoj osnovi s drugim osobama, te će preduzeti sve odgovarajuće mjere kako bi osigurale da osobe s invaliditetom:
 - a) imaju pristup kulturnim materijalima u pristupačnim oblicima;
 - b) imaju pristup televizijskim programima, filmovima, pozorištu i drugim kulturnim aktivnostima u pristupačnim oblicima;
 - c) imaju pristup mjestima na kojima se odvijaju kulturne priredbe ili pružaju usluge kulture, kao što su pozorišta, muzeji, kina, biblioteke i turističke usluge, i, u mjeri u kojoj je to moguće, spomenicima i lokalitetima od nacionalnog kulturnog značaja.
2. Države potpisnice preduzeće odgovarajuće mjere kako bi omogućile osobama s invaliditetom da razvijaju i koriste svoje kreativne, umjetničke i intelektualne potencijale, ne samo za njihovo vlastito dobro već i radi obogaćivanja društva.
3. Države potpisnice preduzimaju sve odgovarajuće korake, u skladu s međunarodnim pravom, kako bi osigurale da zakoni koji štite pravo intelektualnog vlasništva ne predstavljaju nerazumnu ili diskriminatornu barijeru pristupu osoba s invaliditetom kulturnoj građi.
4. Osobe s invaliditetom imaju pravo, na ravnopravnoj osnovi s drugim osobama, na priznavanje i podršku svom kulturnom i jezičnom identitetu, uključujući znakovni jezik i kulturu osoba koje su gluhe.

Komitet za prava osoba s invaliditetom objavio je Opšti komentar 2. na Član 9. Konvencije, u kome detaljno objašnjava sve bitne činjenice vezane za pristupačnost. Između ostalog, naglašava:

Sve dok su dobra, proizvodi ili usluge otvoreni i obezbijeđeni za opštu javnost, oni moraju biti pristupačni za sve, bez obzira da li su u vlasništvu i/ili su obezbijeđeni od javnog sektora ili privatnih preduzeća. Osobe s invaliditetom treba da imaju jednak pristup svim dobrima, proizvodima i uslugama otvorenim ili obezbijeđenim za javnost na način koji će osigurati ravnopravno i efikasno korištenje i poštovanje njihovog dostojanstva. Ovakav pristup proističe iz zabrane diskriminacije: uskraćivanje pristupa za osobe s invaliditetom treba smatrati činom diskriminacije, bez obzira na to da li ga je počinio neko iz javnog ili privatnog sektora.

Svako ima pravo da uživa u umjetnosti, učestvuje u sportskim aktivnostima, odlazi u hotele, restorane i kafane. Ipak, osoba koja koristi kolica za kretanje ne može da ode na koncert, ukoliko su na ulazu u dvoranu samo stepenice. Osoba koja je slijepa ne može uživati u slici, ukoliko u muzeju ne postoji zvučni opis te slike. Osoba koja je gluha ne može pratiti film ili predstavu bez titlova ili tumača znakovnog jezika. Osobe s intelektualnim teškoćama ne mogu uživati u knjizi ukoliko ne postoji verzija razumljiva za čitanje ili verzija u augmentativnom ili alternativnom formatu.

Dva su ključna koncepta na kojima počivaju međunarodni standardi pristupačnosti:

- ▶ Jedan se koncept zasniva na principima “Univerzalnog dizajna”, a što podrazumijeva takva tehničko-tehnološka i građevinska rješenja koja osiguravaju korištenje, bez potrebe za dodatnim prilagođavanjem ili nekim vidom podrške, za najveći mogući broj građana.
- ▶ Drugi je koncept zasnovan na dizajnu koji uzima u obzir potrebe pojedinih grupa korisnika i shodno njima se dizajniraju određena arhitektonska i tehničko-tehnološka rješenja u prostorima javne namjene.

Oblast pristupačnosti u Bosni i Hercegovini je podijeljena između više nivoa vlasti. Dijelom se pitanja za pristupačnost saobraćaja i elektronskih medija i javnih operatera regulišu na nivou Bosne i Hercegovine. Arhitektonska pristupačnost je zakonski regulisana u Federaciji Bosne i Hercegovine na nivou Federacije i kantona. Također, u dijelu primjene i nadzora općine i gradovi imaju djelimičnu nadležnost za pitanja pristupačnosti. Na temelju Zakona o prostornom uređenju i građenju Federacije Bosne i Hercegovine, Vlada Federacije je 2009. godine usvojila *Uredbu o prostornim standardima, urbanističko-tehničkim uvjetima i normativima za sprečavanje stvaranja arhitektonsko-urbanističkih prepreka za osobe s umanjenim tjelesnim mogućnostima*. Opšta je ocjena da se ovi standardi ne poštuju u BiH i da su osobe s invaliditetom

diskriminirane i isključene i da teško mogu samostalno učestvovati u aktivnostima društva, uključujući i učešće u kulturnom životu.

Nakon analize inicijalnog izvještaja o primjeni Konvencije koji je Bosna i Hercegovina dostavila UN Komitetu za prava osoba s invaliditetom, Komitet je 2017. godine državi Bosni i Hercegovini preporučio da osigura primjenu Konvencije u oblasti pristupačnosti na način da:

- ▶ Država na svim nivoima usvoji sveobuhvatnu strategiju pristupačnosti i akcioni plan s dovoljnim budžetom, efikasnim mehanizmom za praćenje i mjerilima za uklanjanje prepreka s izvršnim i efikasnim sankcijama za nepoštivanje.
- ▶ Promoviše univerzalni dizajn za sve zgrade, javne službe i javni prevoz.
- ▶ Osigura pristupačno informisanje i medije društvene komunikacije, s posebnim osvrtom na elektronske medije, u skladu s opštim komentarem br. 2 (2014) o pristupačnosti.

Komitet je, također, zabrinut što se ne može utvrditi značajan napredak uprkos usvojenoj Strategiji za period 2016–2021. godinu za promociju dostupnosti obrazovnih, kulturnih i sportskih objekata.

Također, Komitet državi Bosni i Hercegovini preporučuje da, u skladu sa Stavom 15. Opšteg komentara br. 2 o pristupačnosti (2014), više pažnje treba posvetiti obrazovnim, kulturnim i sportskim objektima, u smislu koordinacije na osnovu predloženog akcionog plana.

PRILAGODBA USTANOVA KULTURE: METODOLOGIJA

Ustav Bosne i Hercegovine predviđa ravnopravnost svih njenih građana i zabranu diskriminacije po bilo kojem osnovu, pa tako i na osnovu invaliditeta. Prema UN Konvenciji o pravima osoba s invaliditetom (2006), invaliditet nastaje kao rezultat međudjelovanja osobe i barijera koje postoje u okolini, a koje onemogućavaju njeno puno i djelotvorno sudjelovanje u društvu jednako kao drugi ljudi. UN Konvencija obuhvata najznačajnije oblasti u životu svakog pojedinca, pa tako i kulturu, o čemu je pisano u prethodnom dijelu *Smjernica*. Osim navedenog, okvir su i sljedeći dokumenti: Uredba o prostornim standardima, urbanističko-teničkim uslovima i normativima za sprečavanje stvaranja arhitektonsko-urbanističkih prepreka za lica s umanjenim tjelesnim mogućnostima (Sl. novine FBiH, 48/09); Strategija za unapređenje prava i položaja osoba s invaliditetom 2016–2021, koja je prvi korak u implementaciji Konvencije i uključuje segment pristupačnosti u skladu s Konvencijom (Članovi 2. i 3) i *European standards for making information easy to read and understand* (<http://easy-to-read.eu>), ali i svi drugi dokumenti koji reguliraju pitanje pristupačnosti. Važno je napomenuti da su doneseni domaći propisi koji reguliraju pristupačnost i prije nego je Bosna i Hercegovina ratificirala Konvenciju.

Pozorište mladih *prva* je institucija kulture koja je prihvatila da, kao javna institucija, ispuni obavezu koju je država Bosna i Hercegovina preuzela, ratificirajući Konvenciju o pravima osoba s invaliditetom (2006) i učini sve kako bi i osobe s invaliditetom mogle uživati u kulturi, što je jedno od ljudskih prava, i to ravnopravno, kao i sve druge osobe. Ovim je Pozorište provelo odredbe domaćih propisa za otklanjanje barijera za osobe s invaliditetom, te ispunilo neke od ciljeva navedene Strategije, čime je osigurano ispunjenje osnovnog principa ljudskih prava na kojem počivaju sva druga prava, a to je princip pristupačnosti.

Pristupačnost je preduvjet da sve osobe mogu samostalno živjeti, potpuno i ravnopravno sudjelovati u društvu, tako da je Članom 9. Konvencije o pravima osoba s invaliditetom (2006) predviđeno da će države potpisnice “poduzeti odgovarajuće mjere osiguravanja pristupačnosti osobama s invaliditetom, izgradnjom okruženja, prijevozom, informacijama i komunikacijama, uključujući informacijske i komunikacijske tehnologije i sisteme, kao i drugim uslugama i prostorima otvorenim i namijenjenim javnosti, kako u urbanim, tako i u ruralnim područjima, na ravnopravnoj

osnovi, kako bi osobama s invaliditetom osigurale život neovisan o tuđoj pomoći i potpuno sudjelovanje u svim područjima života”. Ostvarivanjem pristupačnosti osigurava se sudjelovanje osoba s invaliditetom u aktivnostima. Ukoliko izostane pristupačnost, onda izostaje ili se značajno smanjuje mogućnost sudjelovanja osobe u aktivnostima i događajima, što onemogućava postignuće i daljnji napredak. Priznavanjem važnosti pristupa fizičkom, socijalnom, ekonomskom i kulturnom okruženju te pristupu obrazovanju, informacijama i komunikaciji, omogućava se uživanje svih ljudskih prava i temeljnih sloboda (Konvencija o pravima osoba s invaliditetom, 2006). Kako bi pristupačnost bila postignuta, potrebno je primijeniti i prilagodbu.

Ovisno o invaliditetu, prilagodbe mogu biti različite. Naprimjer, za osobe koje koriste kolica za kretanje, prilagodba će značiti prilagođen pristup zgradi i prostorijama, prilagođen sanitarni čvor, stol i prevoz, adekvatan pristup računaru i slično. Prilagodba za osobe koje su slijepa može uključivati čitač ekrana, štampani materijal na Braillevom pismu i slično. Osobe s intelektualnim teškoćama trebaju informaciju koja je jednostavna i razumljiva, stoga je neophodno raditi prilagodbe u ovom području primjenom standarda *Easy to Read*.

Pristupačnost, a time i prilagodba je očekivana i u ustanovama kulture, jer je pristup i sudjelovanje u ovim prostorima, aktivnostima i događajima pravo svih osoba, pa tako i osoba s invaliditetom.

Kako bi pristupačnost bila osigurana u ustanovama kulture, neophodno je snimiti trenutno stanje u ustanovi, s obzirom na kriterije arhitektonske, informacijsko-komunikacijske i sadržajne pristupačnosti. Tom prilikom može se koristiti *Matrica za mapiranje pristupačnosti objekata i sadržaja iz oblasti kulture za osobe s invaliditetom*. *Matrica* pomaže da menadžment i zaposlenici kulturne ustanove izvrše samoprocjenu pristupačnosti objekta i usluga koje nudi, te da na osnovu utvrđenog stanja odaberu potrebne mjere intervencije kako bi ustanova bila pristupačna za osobe s invaliditetom, za posjetioce, tj. pasivne korisnike usluga, ali i za one koji stvaraju/kreiraju usluge, odnosno kulturne programe/dobra.¹ U *Matrici* su kriteriji pristupačnosti podijeljeni u tri grupe: **1.** arhitektonska pristupačnost, **2.** informacijsko-komunikacijska pristupačnost i **3.** sadržajna pristupačnost.

Primjeri opisa kriterija koje treba promatrati pri snimanju stanja ustanove:

1) Prilaz objektu od javnog prevoza (tramvaj, trolejbus, autobus) i automobilom

¹ *Matrica za mapiranje pristupačnosti objekata i sadržaja iz oblasti kulture za osobe s invaliditetom* nastala je u okviru projekta *Stvaranje pretpostavki za uklanjanje barijera za osobe s invaliditetom u kulturnim ustanovama Kantona Sarajevo*, koji je finansiralo Ministarstvo za kulturu i sport Kantona Sarajevo, a dostupna je u Udruženju “Život s Down sindromom Federacije Bosne i Hercegovine”.

pristupačan za osobe s invaliditetom.

- 2) Blagajna/infopult pristupačan za osobe s invaliditetom.
- 3) Scena pristupačna za osobe s invaliditetom.
- 4) Web stranica prilagođena za osobe s invaliditetom po EU standardima (W3C).
- 5) Sadržaj na web stranici napisan i po Easy to read (ETR) standardima.
- 6) Oglasna ploča s informacijama pristupačna za osobe s invaliditetom (Uredba).
- 7) Programi koje ustanova nudi dostupni su i po Easy to read (ETR) standardima (afiša, opis izložbe, opis eksponata i dr.).
- 8) Ustanova primjenjuje neke oblike asistivne tehnologije.
- 9) Ustanova prilikom kreiranja sadržaja uzima u obzir osnovne principe inkluzije.

Navedeno služi kao orijentacija za kriterije koje treba uzeti u obzir prilikom mapiranja barijera. Kako bi faza mapiranja stanja ustanove kulture bila završena, prethodno je potrebno odrediti članove tima koji realiziraju ovu aktivnost. Nakon određivanja tima za realizaciju prve faze, važno je organizirati obuku za članove kako bi mapiranje stanja ustanove bilo urađeno kvalitetno. Cilj ove aktivnosti je da se utvrdi stanje u ustanovi kulture u odnosu na potrebe i kriterije pristupačnosti za osobe s različitim vrstama invaliditeta. Osnovna pitanja u procesu mapiranja stanja ustanove kulture su:

1. Koje su pozitivne karakteristike ustanove kulture u odnosu na kriterije pristupačnosti? i
2. Koje barijere onemogućavaju korištenje i stvaranje usluga ustanove kulture od strane osoba s invaliditetom?

Zadaci prilikom mapiranja stanja ustanove kulture mogu biti sljedeći:

- a) analizirati dostupne izvore o kriterijima pristupačnosti kulturnih ustanova za osobe s invaliditetom;
- b) primijeniti *Matricu za mapiranje pristupačnosti objekata i sadržaja iz oblasti kulture za osobe s invaliditetom* ili kreirati check listu za provjeru prisutnih barijera putem opservacije u ustanovi kulture;
- c) pripremiti polustrukturirani protokol intervjua;
- d) organizirati i realizirati fokus grupe i individualne intervjue s ciljnim grupama o prisutnim barijerama;
- e) identificirati potrebe osoba s invaliditetom za korištenje i stvaranje usluga ustanove kulture i izdvojiti prisutne barijere u ustanovi kulture na osnovu opservacije i intervjua.

U realizaciji navedenih zadataka korisne su različite istraživačke metode i tehnike, kao što su: metoda teorijske analize, metoda intervjua, komparativna metoda i metoda opservacije te tehnika intervjuiranja kroz fokus grupe i individualne intervjue i sudjelujuće posmatranje. Preporuka je da se intervju realizira primjenom protokola

intervjua s nekoliko unaprijed pripremljenih pitanja uz mogućnost postavljanja potpitanja tokom diskusije s ciljnim grupama/pojedincima. Također, dobro je diskusije snimati kamerom, uz prethodnu saglasnost sudionika, kako bi odgovori bili autentično zabilježeni nakon završenih individualnih i grupnih intervjuua.

Sudionici individualnih intervjuua i fokus grupa mogu biti: predstavnici udruženja koji zastupaju prava osoba s invaliditetom, osobe s invaliditetom, roditelji osoba s invaliditetom i asistenti osoba s invaliditetom. Broj osoba koje su uključene u mapiranje stanja ustanove kulture ne mora biti jednak broju osoba koje sudjeluju u četvrtoj fazi - provjera pristupačnosti ustanove kulture (broj osoba može biti veći).

Nakon mapiranja trenutnog stanja u ustanovi kulture i identifikacije barijera s obzirom na vrste pristupačnosti, kreira se Plan prilagodbe s ciljem postizanja potpune pristupačnosti ustanove kulture za sve osobe. Plan prilagodbe obavezno sadrži sljedeće elemente: popis elemenata u ustanovi kulture koji ne odgovaraju kriterijima pristupačnosti, a na temelju prethodne faze procesa - mapiranje trenutnog stanja; naveden dugoročni cilj (ciljeve); navedeni kratkoročni ciljevi kojima se operacionalizira dugoročni cilj (ciljevi); navedene aktivnosti usmjerene ka postizanju postavljenih kratkoročnih ciljeva, odnosno mjere intervencije; određene i navedene odgovorne osobe za realizaciju aktivnosti usmjerenih ka postizanju postavljenih kratkoročnih ciljeva; naveden vremenski okvir za realizaciju svake pojedine aktivnosti usmjerene ka postizanju postavljenih kratkoročnih ciljeva; navedeni indikatori kojima se mjeri postignutost kratkoročnih ciljeva, odnosno postignuti rezultati i operacionalizirana financijska konstrukcija. Dodatno, važno je napisati na početku dokumenta kratki historijat ustanove kulture u kojoj se radi prilagodba i načine snimanja trenutnog stanja u ustanovi kulture i provjere pristupačnosti ustanove kulture, odnosno metodologiju.

Nakon usvajanja Plana prilagodbe i osiguranja izvora finansiranja, realiziraju se planirane aktivnosti. Primjenom, Plan prilagodbe postaje akcioni plan koji ima svoje jasne korake i vremenski okvir za realizaciju. Izuzetno je važno kontinuirano pratiti postizanje navedenih indikatora kako bi sve bilo blagovremeno realizirano.

Tokom i nakon realizacije Plana prilagodbe, provjerava se pristupačnost ustanove kulture. Ukoliko je došlo do propusta, odmah se radi na korekciji i unapređenju stanja. Oprema i sredstva koja trebaju upotrebnu dozvolu ne mogu biti korištena bez njenog dobivanja. Tek kada je sve provjereno, može biti stavljeno u javnu upotrebu. Ova provjera može biti nazvana, također, mapiranje, ali u ovoj fazi je to snimanje stanja u ustanovi nakon realiziranih mjera prilagodbe. Osnovno pitanje u ovom procesu jeste: Da li je ustanova kulture arhitektonski, komunikacijsko-informacijski i sadržajno pristupačna osobama s invaliditetom nakon realizacije Plana prilagodbe?

U ovom procesu važno je:

- a) provjeriti sigurnost upotrebe opreme/sredstava/uređaja/površina od strane ovlaštene firme, posebno ukoliko je potrebna upotrebna dozvola;
- b) utvrditi mišljenje osoba s invaliditetom o arhitektonskoj, komunikacijsko-informacijskoj i sadržajnoj pristupačnosti ustanove kulture primjenom individualnog i/ili grupnog intervjua, a na temelju iskustva nakon urađenih prilagodbi u ustanovi kulture;
- c) provjeriti stanje pristupačnosti u ustanovi kulture primjenom *Matrice* ili kreirane liste za provjeru pristupačnosti putem opservacije.

Neophodno je kontinuirano raditi monitoring stanja pristupačnosti ustanove kulture. Nužno je stalno provjeravati i održavati opremu/sredstva/uređaje/površine u ispravnom stanju i spremnim za korištenje, kako bi ustanova kulture zadržala potpuni nivo pristupačnosti. Ukoliko dođe do narušavanja pristupačnosti ustanove kulture, ova faza, tj. monitoring stanja predstavlja prvu fazu u obnavljanju očekivanog nivoa pristupačnosti ustanove.

Kada se primijene navedene faze u postupku prilagodbe ustanove kulture očekivani rezultat može biti postignut. Ustanove kulture i kulturni sadržaji moraju biti dostupni svima s obzirom da kultura ima snažan uticaj na sve segmente društva. Samo kontinuirano nastojanje da ustanove kulture i kulturni sadržaji budu pristupačni osobama s invaliditetom i da osobe s invaliditetom imaju jednake mogućnosti stvaranja kulturnih dobara može doprinijeti uključivanju osoba s invaliditetom u sve segmente kulturnog života.

PRILAGODBA USTANOVE KULTURE: POZORIŠTE MLADIH SARAJEVO

Godine 1950. u Sarajevu su osnovana dva teatra za djecu: Pionirsko pozorište i Pozorište lutaka. Šezdesetih godina Pionirsko pozorište formira svoj profesionalni ansambl, mijenja naziv u Pozorište za mlade i počinje s postavljanjem sve ambicioznijih projekata koji nisu namijenjeni samo najmlađim, nego pretenduju animiranju što širih grupacija mladih.

Na čelo Pozorišta lutaka dolazi pozorišni mag Jurislav Korenić i njegovim dolaskom nastaje novi period u razvoju teatra, što se ogleda u različitim lutkarskim tehnikama koje se primjenjuju, kao i u samom istraživanju mogućnosti daljeg razvoja lutkarstva uopće. Mnogo je predstava urađeno u tom periodu, a uspon kvaliteta pratile su i adekvatne nagrade.

Godine 1977. ostvaruje se sasvim prirodna simbioza: udružuju se ova dva pozorišta i nastaje Pozorište mladih s dvije samostalne scene, Lutkarskom i Dramskom. Estetika Pozorišta mladih Sarajevo pruža pozorišno iskustvo koje odgaja i obrazuje djecu, mlade i sve one koji su još željni avantura, igranja i relaksiranja. Pozorište mladih Sarajevo ima odgojnu, obrazovnu i zabavnu funkciju za djecu i odrasle.

Zbog navedenog, Pozorište mladih je odabrano da bude prvo pristupačno pozorište u Bosni i Hercegovini za osobe s invaliditetom. Jedno od temeljnih polazišta za ovu inicijativu je i to što je UN Konvencijom o pravima osoba s invaliditetom (2006) identificirana diskriminacija u oblasti kulture i od država potpisnica se zahtijeva da osiguraju ravnopravno učešće djece i mladih u kulturi. Prilagođavajući ustanove kulture za osobe s invaliditetom, pokreće se i proces mijenjanja politike u oblasti kulture, i, u konačnici, osobe s invaliditetom postaju ravnopravni i kao konzumenti i kao kreatori različitih kulturnih programa. Iako je prvobitno planirano da bude urađena razumna prilagodba za jednu grupu osoba, konačni rezultat rada jeste pristupačno Pozorište za sve osobe s invaliditetom.

U daljnjem je tekstu proces prilagođavanja Pozorišta mladih Sarajevo prikazan kroz sljedeće vrste pristupačnosti: 1) arhitektonska pristupačnost, 2) informacijsko-komunikacijska pristupačnost i 3) sadržajna pristupačnost.

1

ARHITEKTONSKA PRISTUPAČNOST POZORIŠTA MLADIH SARAJEVO

Arhitektonska pristupačnost obuhvata set tehničkih rješenja prilikom izgradnje novih i adaptacije postojećih objekata, koje osiguravaju osobama s invaliditetom nesmetan pristup, kretanje, boravak i rad u tim objektima na ravnopravnoj osnovi s drugima. To obuhvata, između ostalog, pristup objektima, pristup zajedničkim prostorijama u objektima, te posebne uređaje i instalacije koje omogućavaju osobama s invaliditetom upotrebu štapa, kolica za osobe s invaliditetom i drugih pomagala, kao što su zvučni signali za osobe koje su slijepe, svjetlosni signali za osobe koje su gluhe i slično. Sve navedeno bi trebalo biti projektovano i izvedeno u skladu s uvjetima koji su određeni Uredbom o prostornim standardima, urbanističko-tehničkim uvjetima i normativima za sprečavanje stvaranja svih barijera za osobe s umanjenim tjelesnim sposobnostima.

1.1.

PRISTUP OBJEKTU OD JAVNOG PREVOZA DO ULAZA

Mapirane barijere

Pristup objektu od glavne saobraćajnice do ulaza u objekat Pozorišta mladih Sarajevo bio je nepristupačan i neprohodan. Ispred objekta se nalazio javni parking, te su parkirana auta u potpunosti onemogućavala kretanje osoba s invaliditetom.

Mjere intervencije u odnosu na mapirano stanje

Na inicijativu Ministarstva kulture i sporta Kantona Sarajevo i uprave Pozorišta mladih Sarajevo, Općina Centar Sarajevo se priključila projektu “Kultura pripada i meni”. Općina je postojeći parking izmjestila te na tom mjestu izgradila javni trg – Trg kulture Jurislav Korenić. Trg je Općina uredila i postavila taktilne trake vodilice za osobe koje su slijepe od ulice do samog ulaza u Pozorište mladih.

Rezime

Provedenim mjerama i intervencijama osiguran je nesmetan prilaz do objekta za osobe s invaliditetom.

Tabela 1. Osiguran nesmetan prilaz do objekta

Mapirane barijere	Mjere intervencije	Rezultat
Objekat Pozorišta mladih je nepristupačan od saobraćajnice do ulaza u objekat.	Parking je uklonjen. Izgrađen je Trg s taktilnim trakama za osobe koje su slijepe.	Osiguran nesmetan pristup od saobraćajnice do ulaza u objekat za osobe s invaliditetom.

1.2.

PRISTUPNA RAMPA NA ULAZU U OBJEKAT

Mapiranje barijera

U procesu mapiranja barijera u ulaznom dijelu objekta evidentirana je rampa. Međutim, rampa nije zadovoljavala kriterije sigurnog kretanja osoba s invaliditetom. Ograda na rampi je bila dotrajala i oštećena te je bila nesigurna za korištenje. Završni sloj na rampi nije postojao, a rampa je bila oštećena.

Mjere intervencije u odnosu na mapirano stanje

Ograda je popravljena, a neki dijelovi zamijenjeni. Postavljen je završni sloj na rampi i ugrađene su nove, neproklizne ploče. Prilikom adaptacije ove rampe, temelj su bili uvjeti iz Uredbe.

Rezime

Provedenim mjerama i intervencijama osiguran je nesmetan ulaz u objekat za osobe s invaliditetom. Uklonjeni su nedostaci kako bi se osigurala prohodnost na rampi za osobe koje koriste kolica za kretanje.

Tabela 2. Osiguran nesmetan ulaz u objekat

Mapirane barijere	Mjere intervencije	Rezultat
Neprohodna rampa. Oštećena ograda. Neravan i klizajući završni sloj rampe.	Ograde su popravljene, a dijelovi zamijenjeni. Postavljen je novi, protuklizni završni sloj na rampi.	Osiguran nesmetan ulaz u objekat za osobe s invaliditetom koje koriste kolica za kretanje.

1.3.

HORIZONTALNA PROHODNOST OD ULAZA U OBJEKAT DO JAVNIH ZAJEDNIČKIH PROSTORIJA

Mapirane barijere

Pozorište mladih Sarajevo nije bilo potpuno horizontalno prohodno za samostalno kretanje osoba s invaliditetom. U prizemlju objekta nalaze se sljedeće prostorije: info-pult, garderober, muški i ženski toaleti te stepenište s obje strane koje vode do sale pozorišta. Osobe koje su slijepi nisu mogle samostalno pristupiti navedenim prostorijama jer nisu postojale smjernice za njihovo samostalno kretanje. Osobe koje koriste kolica za kretanje nisu mogle pristupiti ženskom toaletu jer se do njega moglo doći samo stepenicama.

Mjere intervencije u odnosu na mapirano stanje

Stepenice koje su vodile do ženskog toaleta su uklonjene te je umjesto njih izgrađena rampa koja, dimenzijama i nagibom, zadovoljava standarde iz Uredbe.

Postavljene su taktilne trake vodilje za osobe koje su slijepi od ulaznih vrata u objekat do: info-pulta, garderobe, muškog i ženskog toaleta i desnog stepeništa.

Rezime

Provedenim mjerama i intervencijama osiguran je nesmetan pristup javnim zajedničkim prostorijama u prizemlju objekta.

Korištenjem taktilnih traka vodilja, osobe koje su slijepi dobijaju informacije i mogućnost

samostalnog kretanja po objektu, dok osobe koje koriste kolica za kretanje mogu samostalno pristupiti svim javnim prostorijama.

Tabela 3. Osiguran nesmetan pristup javnim prostorijama u objektu

Mapirane barijere	Mjere intervencije	Rezultat
Nepristupačan prilaz ženskom toaletu. Nepostojanje taktilnih traka za osobe koje su slijepe.	Stepenice prema ženskom toaletu su srušene i umjesto njih je izgrađena rampa.	Ženski toalet je pristupačan za osobe s tjelesnim invaliditetom. Osobe koje su slijepe mogu samostalno doći do zajedničkog prostora u prizemlju objekta.

1.4.

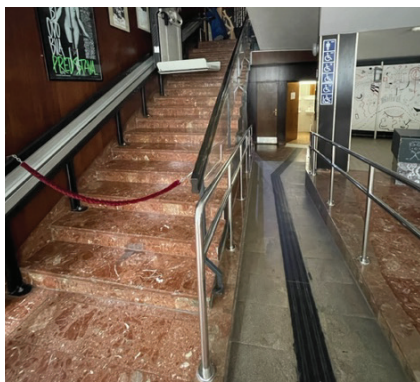
VERTIKALNA PROHODNOST UNUTAR OBJEKTA

Mapirane barijere

Glavna sala Pozorišta mladih Sarajevo nalazi se na prvom spratu i do nje se moglo doći stepeništem koje je bilo napravljeno s lijeve i desne strane u objektu. Na lijevom stepeništu je već bio ugrađen kosi lift. Međutim, uslijed neredovnog servisiranja, Pozorište nije posjedovalo upotrebnu dozvolu za lift. Ni na jednom stepeništu nisu postojale taktilne oznake za osobe koje su slijepe, scena u sali nije bila pristupačna za osobe koje koriste kolica za kretanje. To znači da ukoliko je osoba koja koristi kolica za kretanje glumac ili učesnik nekog programa nije mogla samostalno pristupiti sceni.

Mjere intervencije u odnosu na mapirano stanje

Za već postojeći kosi lift urađeno je servisiranje od certificirane firme, nakon čega je dobijena i upotrebna dozvola.

Da bi se omogućilo osobama koje koriste kolica za kretanje da dođu do pozorišne scene, nabavljena je *podizna platforma* kojom se savladava visinska razlika od 90 cm što je odgovaralo visini scene.

S obzirom da je na lijevom stepeništu ugrađen kosi lift, na desnom stepeništu su postavljene taktilne oznake za osobe koje su slijepe.

Rezime

Provedenim mjerama i intervencijama osigurano je samostalno kretanje osoba s invaliditetom od hola objekta do glavne sale. Pozorišnu scenu, nakon provedenih mjera, mogu koristiti i osobe koje koriste kolica za kretanje.

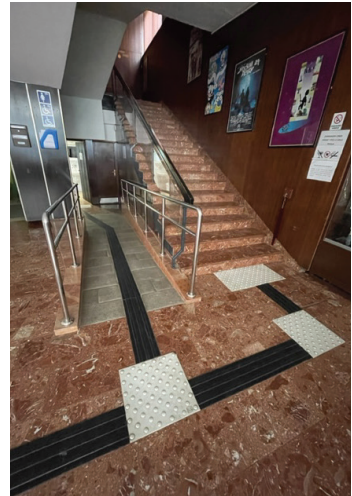

Tabela 4. Osiguran nesmetan pristup glavnoj sali i sceni

Mapirane barijere	Mjere intervencije	Rezultat
<p>Nedostupna glavna sala i pozorišna scena Pozorišta za osobe koje koriste kolica za kretanje. Postojeći kosi lift nije bio u funkciji. Nepostojanje oznaka na desnom stepeništu za samostalno kretanje osoba koje su slijepe.</p>	<p>Servisiran kosi lift na lijevom stepeništu i dobijena upotrebna dozvola. Ugrađena podizna platforma za scenu. Postavljene oznake na desnom stepeništu za kretanje osoba koje su slijepe.</p>	<p>Osiguran je nesmetan pristup sali i pozorišnoj sceni za osobe koje koriste kolica za kretanje i osobe koje su slijepe.</p>

1.5.

POZICIJA MJESTA U GLEDALIŠTU ZA OSOBE KOJE KORISTE KOLICA ZA KRETANJE

Mapirane barijere

Sjedišta u sali Pozorišta bila su fiksna i već do trajala i bez slobodnih mjesta za ravnopravnu poziciju mjesta za osobe koja koriste kolica za kretanje, jer su sjedili u prolazima čime je narušeno dostojanstvo ovih osoba.

Mjere intervencije u odnosu na mapirano stanje

U godišnjem planu rada Pozorišta planirana je zamjena svih sjedišta u sali. Ministarstvo kulture i sporta Kantona Sarajevo Pozorištu je odobrilo finansijska sredstva za zamjenu svih sjedišta u sali. To je bila prilika da se kod izrade novih sjedišta projektuje i planira postavljanje određenog broja mobilnih sjedišta.

Arhitektonskim rješenjem osigurano je da se prilikom dolaska osoba koje koriste kolica za kretanje ukloni potreban broj sjedišta u gledalištu. Mobilna sjedišta su postavljena bočno u prva dva reda.

Rezime

Osobama koje koriste kolica za kretanje osigurana su adekvatna mjesta u sali.

Tabela 5. Osigurana mogućnost primjerenog pozicioniranja u gledalištu

Mapirane barijere	Mjere intervencije	Rezultat
Gledalište u sali nije imalo osiguranu poziciju/mjesta za osobe koja koriste kolica za kretanje.	Osigurana su mobilna sjedišta za osobe koje koriste kolica za kretanje.	Osobe koje koriste kolica za kretanje imaju mogućnost primjerenog pozicioniranja u gledalištu.

1.6.

PRISTUPAČNI TOALETI ZA OSOBE S INVALIDITETOM

Mapirane barijere

Muški i ženski toalet nalaze se u prizemlju Pozorišta mladih Sarajevo. Muški toalet imao je odvojeni toalet za osobe s invaliditetom koji nije zadovoljavao sve kriterije prema Uredbi i standardu. Nije postojao ženski toalet za osobe s invaliditetom. Pozorište mladih, također, raspolaže toaletima za glumce koji se nalaze iza scene. Ovi toaleti s tuševima bili su u jako lošem i neuvjetnom stanju s dotrajalim instalacijama i sanitarijama. Nije postojao toalet za osobe s invaliditetom.

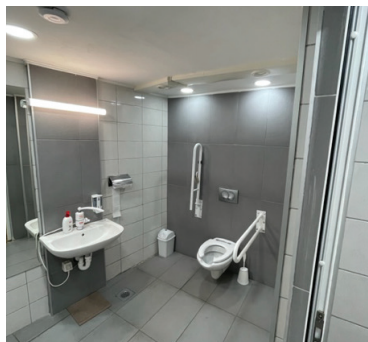

Mjere intervencije u odnosu na mapirano stanje

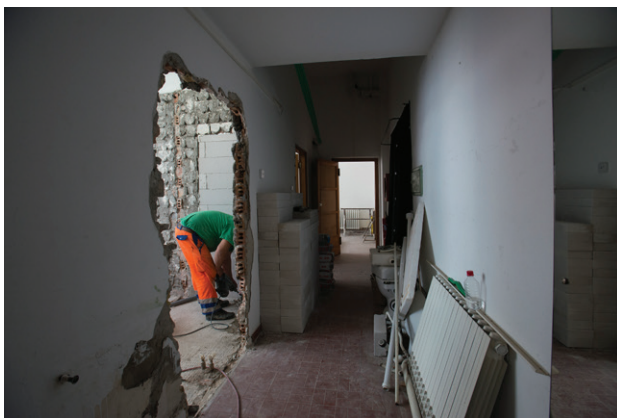
Izvršena je razumna rekonstrukcija postojećeg muškog toaleta za osobe s invaliditetom, uključujući nabavku sanitarije, vrata, postavljeno je SOS zvono i senzorno paljenje svjetla.

Izvršena je rekonstrukcija ženskog toaleta na način da je izgrađen potpuno novi toalet za osobe s invaliditetom u skladu sa standardima Uredbe.

Toalet za glumce je potpuno srušen, te su izgrađeni novi toaleti od kojih je jedan namijenjen osobama s invaliditetom.

Rezime

Osobama koje koriste kolica za kretanje osiguran je pristupačan toalet. Glumci koji su osobe s invaliditetom, također, imaju toalet i tuš koji je pristupačan.

Tabela 6. Osigurani pristupačni toaleti

Mapirane barijere	Mjere intervencije	Rezultat
Pozorište mladih Sarajevo nema pristupačne toalete za osobe s invaliditetom.	Izvršena rekonstrukcija postojećih i izgrađeni novi toaleti za osobe s invaliditetom, uključujući i osobe s invaliditetom koje su učesnici pozorišnih predstava.	Osobe s invaliditetom koje koriste kolica za kretanje imaju pristupačne toalete.

2

INFORMACIJSKO-KOMUNIKACIJSKA PRILAGODBA POZORIŠTA MLADIH SARAJEVO

S ciljem razumijevanja različitih sadržaja iz kulture, osobe s invaliditetom imaju pravo da informacije namijenjene opštoj javnosti dobiju u pristupačnim oblicima. Neki od oblika ove vrste pristupačnosti su: Brailleovo pismo, AD, CAP, audio i vizualna oprema, znakovni jezik, titlovi, korištenje dokumenata koji su jednostavni za čitanje i dr.

2.1.

INFORMACIJSKO-KOMUNIKACIJSKA PRILAGODBA ZA OSOBE KOJE SU SLIJEPE

Mapirane barijere

a) Web stranica

Web stranica nije bila urađena po standardima koji omogućavaju osobama koje su slijepe pristup svim informacijama i sadržaju na web stranici. Stoga, osobe koje su slijepe nisu mogle čitati web stranicu Pozorišta mladih Sarajevo putem svojih mobilnih telefona i kompjutera.

b) Orijentacijska mapa

Kako bi se samostalno kretale, osobe koje su slijepe, trebaju biti upoznate s unutrašnjosti objekta i pozicijom prostorija do kojih žele doći. Međutim, Pozorište mladih Sarajevo nije posjedovalo orijentacijsku mapu za osobe koje su slijepe.

c) Zvučni signal za početak predstave

Zvučna signalizacija u holu Pozorišta, koja je znak osobama koje su slijepe za početak programa, nije bila ispravna.

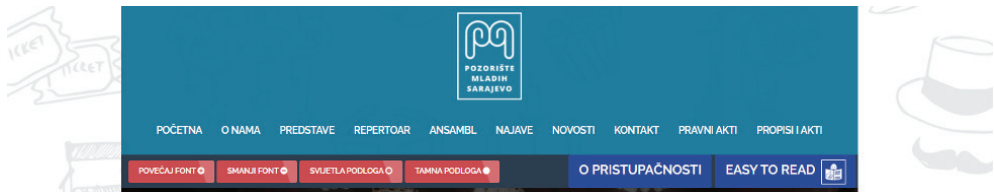
d) Oznake na sjedištima

Brojevi na sjedištima u sali nisu bili označeni Brajevim pismom.

Mjere intervencije u odnosu na mapirano stanje

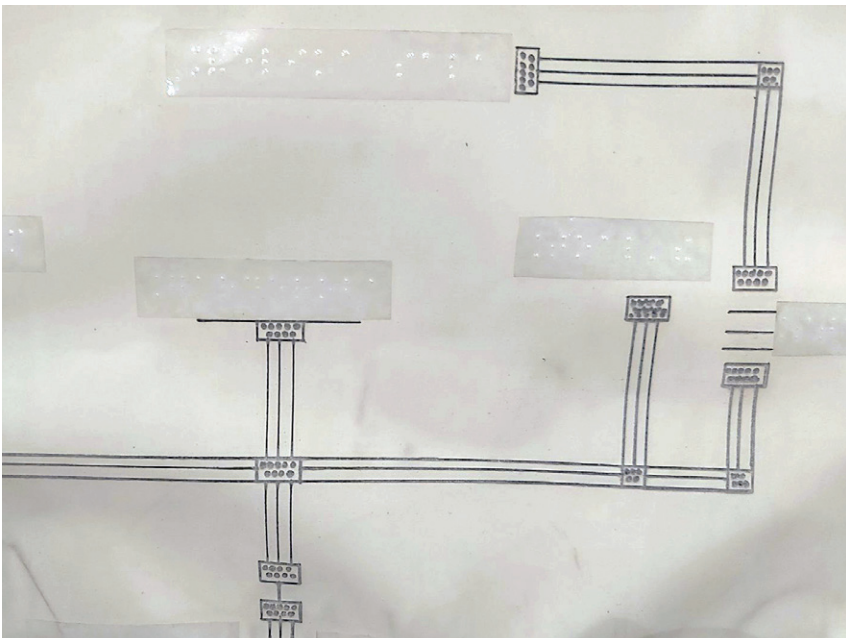
a) Web stranica

Angažovana je programerska kuća koja je postojeću web stranicu Pozorišta mladih Sarajevo uredila prema W3C standardima. Svrha ovih standarda je kreiranje web stranice koja je univerzalna, pristupačna i jednostavna za korištenje.

b) Orijentacijska mapa

Nakon postavljanja taktilnih traka, izrađena je jedinstvena orijentacijska mapa koja omogućava osobama koje su slijepe samostalno kretanje do svih javnih zajedničkih prostorija Pozorišta mladih Sarajevo.

Ova mapa je urađena na Brajevom pismu, sadrži ucrtane prostorije i puteve za kretanje do njih.

Orijentacijska mapa je dostupna na info-pultu Pozorišta mladih Sarajevo. Ona ima poseban značaj za osobe koje su slijepe, a koje prvi put dolaze u Pozorište.

c) Zvučni signal za početak predstave

Popravljen je zastarjela instalacija u holu objekta, čime je omogućena upotreba zvučnog signala za početak programa.

d) Oznake na sjedištima

Sva sjedišta u sali označena su i Brajevim pismom.

Rezime

Nakon što je web stranica urađena po W3C standardima, osobe koje su slijepe mogu pročitati sadržaj i dobiti sve potrebne informacije o programima koje Pozorište nudi.

Izradom orijentacijske mape, osobe koje su slijepe dobile su mogućnost da upoznaju organizaciju objekta, raspored prostorija te time samostalno dođu do željene prostorije u objektu.

Zvučni signal u holu predstave osigurava osobama koje su slijepe informaciju o početku programa.

Brojevi na sjedištima na Brajevom pismu omogućavaju osobama koje su slijepe da samostalno pronađu svoje sjedište u sali.

Tabela 7. Osiguran nesmetan pristup Pozorištu osobama koje su slijepe

Mapirane barijere	Mjere intervencije	Rezultat
Nepriступačna web stranica Pozorišta mladih Sarajevo. Nepostojanje orijentacijske mape za osobe koje su slijepe. Nepostojanje zvučnog signala za početak predstave. Brojevi na stolicama u sali nisu označeni Brajevim pismom.	Web stranica urađena po W3C standardima. Kreirana je i isprintana orijentacijska mapa na Brajevom pismu. Popravljen zvučni signal u holu Pozorišta. Brojevi na sjedištima u sali su označeni i na Brajevom pismu.	Osigurana informacijsko-komunikacijska priступačnost osobama koje su slijepe.

Mapirane barijere

U holu Pozorišta mladih Sarajevo postojale su instalacije za svjetlosnu signalizaciju, ali se ona nije redovno koristila. Nije ustanovljena procedura obavezne svjetlosne signalizacije u holu Pozorišta, koja je znak osobama koje su gluhe za početak programa.

Mjere intervencije u odnosu na mapirano stanje

Odlukom Pozorišta mladih Sarajevo uvedeno je pravilo obaveznog korištenja svjetlosne signalizacije za početak programa.

Rezime

Svjetlosni signal u holu Pozorišta osigurava osobama koje su gluhe informaciju o početku programa.

Tabela 8. Osigurana pristupačna informacija o početku programa za osobe koje su gluhe

Mapirane barijere	Mjere intervencije	Rezultat
Nedostupna svjetlosna signalizacija za označavanje početka programa za osobe koje su gluhe.	Uspostavljanje procedure za obavezno korištenje svjetlosne signalizacije za početak programa.	Osobe koje su gluhe imaju pristupačnu informaciju o početku programa.

2.3.

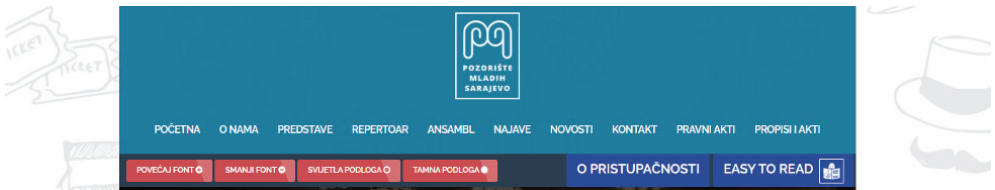
INFORMACIJSKO-KOMUNIKACIJSKA PRILAGODBA ZA OSOBE S INTELKTUALNIM TEŠKOĆAMA

Mapirane barijere

Sadržaj na web stranici nije bio pristupačan za osobe s intelektualnim teškoćama. Ove osobe moraju dobiti informacije koje su jednostavne i razumljive.

Mjere intervencije u odnosu na mapirano stanje

Web stranica je redizajnirana na način da je uveden poseban prozor s oznakom ETR, koji sadržava isključivo materijale napisane po standardima Easy to Read. Easy to Read je evropski standard kojim se ostvaruje pravo na pristupačne informacije svim osobama, posebno osobama s invaliditetom. Standarde čini set pravila čijom primjenom se osigurava da kreirani materijal sadrži informacije koje su jednostavne i razumljive, odnosno čini da sadržaj bude lagan za čitanje. Kada su u pitanju djeca i mladi, posebno je važno da opis predstava bude napisan po ovim standardima, zato što im omogućava bolje praćenje radnje i razumijevanje ideje. Ovakav pristup djeci i mladima daje slobodu u kreiranju vlastitog mišljenja.

U Pozorištu mladih Sarajevo pripremljena su dva teksta po ETR standardima: o Pozorištu mladih Sarajevo i opis predstave *Svirala*, a stečenim znanjem osoblje je spremno za prilagođavanje svih drugih sadržaja po ovim standardima.

Rezime

Osoblje Pozorišta je upoznato s ETR standardima i steklo je znanje za izradu ove vrste pristupačne informacije, te je senzibilizirano za dalje unapređenje pristupačnosti za osobe s intelektualnim teškoćama.

Tabela 9. Osigurane pretpostavke za pristupačne informacije za osobe s intelektualnim teškoćama

Mapirane barijere	Mjere intervencije	Rezultat
Nepristupačne informacije na web stranici za osobe s intelektualnim teškoćama.	Provedena obuka osoblja o Easy to Read standardima. Napisana dva teksta po Easy to Read standardima.	Stvorene su pretpostavke za osiguranje pristupačnih informacija za osobe s intelektualnim teškoćama.

3

SADRŽAJNA PRILAGODBA U POZORIŠTU MLADIH SARAJEVO

Pod sadržajem se podrazumijevaju predstave i drugi oblici kulturnog izražaja koji su na pozorišnom repertoaru. Prilagodba sadržaja omogućava osobama koje su gluhe i osobama koje su slijepe da ravnopravno s drugima prate programe.

3.1.

SADRŽAJNA PRILAGODBA ZA OSOBE KOJE SU SLIJEPE

Mapirane barijere

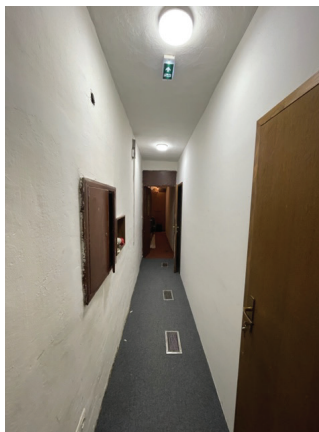
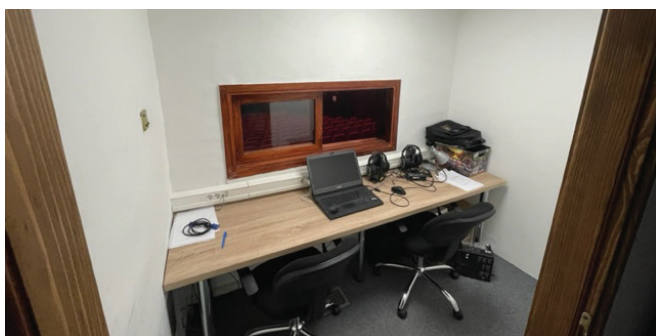
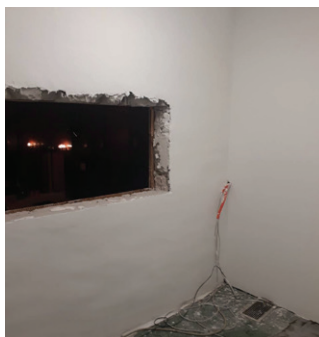
Osobe koje su slijepe nisu mogle u potpunosti pratiti predstave Pozorišta mladih Sarajevo. Sve što spada u polje vizuelnog: kretanje, ekspresije glumaca, radnje, efekti i slično osobe koje su slijepe nisu u stanju doživjeti i formirati vlastiti dojam o sadržaju.

Mjere intervencije u odnosu na mapirano stanje

Kako bi osobe koje su slijepe mogle pratiti sadržaj, bilo je potrebno osigurati audiodeskripciju (AD). Audiodeskripcija je opis nekog događaja koji se emituje uživo. Na taj način osobe koje su slijepe mogu pratiti radnju ili postupak. Pauze između dijaloga se koriste da bi se opisale vizuelne scene. AD izvodi glumac narator.

Da bi se osiguralo izvođenje audiodeskripcije, izvršena je rekonstrukcija postojeće kabine te je na taj način Pozorište dobilo dodatnu kabinu za glumca naratora i za opremu za AD. Oprema za AD sastoji se od slušalice za osobe koje su slijepe, kao i seta slušalice/mikrofon za glumca naratora. Uprava Pozorišta donijela je Pravilnik o upotrebi opreme za AD.

Osoblje je prošlo obuku za kreiranje sadržaja audiodeskripcije.

Rezime

Osobe koje su slijepo mogu samostalno i u potpunosti pratiti predstavu, što im omogućava sticanje vlastitog doživljaja predstave.

Tabela 10. Osigurane pretpostavke za potpuno praćenje programa za osobe koje su slijepo

Mapirane barijere	Mjere intervencije	Rezultat
<p>Sadržaj programa Pozorišta mladih Sarajevo nije u potpunosti dostupan osobama koje su slijepo.</p>	<p>Nabavljena je adekvatna oprema za audiodeskripciju. Izgrađena kabina za glumca naratora i smještaj opreme. Edukovani su članovi umjetničkog ansambla za izvođenje audiodeskripcije.</p>	<p>Stvorene su osnovne pretpostavke za potpuno praćenje kulturnog programa Pozorišta za osobe koje su slijepo.</p>

3.2. SADRŽAJNA PRILAGODBA ZA OSOBE KOJE SU GLUHE

Mapirane barijere

Osobe koje su gluhe nisu mogle u potpunosti pratiti predstave Pozorišta mladih Sarajevo. Osobe koje su gluhe nisu u mogućnosti čuti zvuk, govor, zvučne efekte, muzičke akcente i slično, te stoga nisu mogli stvoriti kompletan dojam i formirati mišljenje o predstavi.

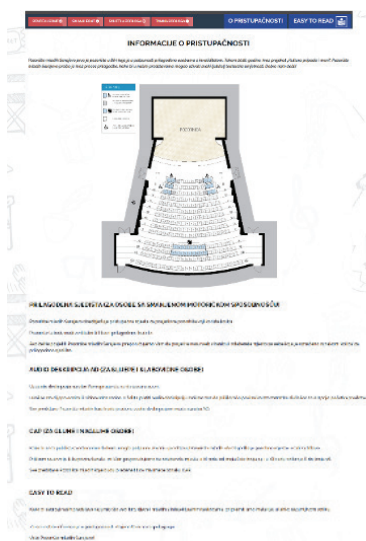
Mjere intervencije u odnosu na mapirano stanje

Da bi osobe koje su gluhe imale sve informacije, pratile govornu radnju, zvučne efekte i slično, primijenjen je CAP standard ili titlovi.

Osigurana je nabavka adekvatne opreme za titlove. U skladu s tehničkim mogućnostima, titlovi se projiciraju na scenu. S obzirom da vidljivost titlova nije jednaka na svim mjestima u sali, osobe koje su gluhe testirale su sve redove u gledalištu i odredili redove iz kojih je vidljivost titlova najbolja.

Ti redovi su shematski prikazani na web stranici Pozorišta mladih Sarajevo te time osobe koje su gluhe dobijaju informaciju o sjedištima koja su preporučena s obzirom na poziciju s kojih se projicirani titlovi dobro vide.

Na osnovu analiza svjetske prakse i uz saradnju Koalicije organizacija osoba s invaliditetom, kreiran je set preporučenih pravila o načinu titlovanja predstava u produkciji Pozorišta mladih Sarajevo za osobe koje su gluhe i nagluhe.

Pravila su sljedeća:

- a) početak i kraj titlova - crni kvadrat,
- b) tekst - narandžasta **(orange)** slova na crnoj podlozi, boldirano,
- c) font – ARIEL,
- d) ime lika - velika slova, veličina 32,
- e) replika – veličina slova 34,
- f) poravnanje teksta – centralno,
- g) pisati svaki zvuk, ton, muzički znak,
- h) za svaku pauzu u igri, odsustvo replike i slično staviti crni kvadrat, radi lakšeg praćenja titlova,
- i) maksimalno tri do četiri reda teksta,
- j) repliku razlagati logički.

Rezime

Osobe koje su gluhe mogu samostalno i u potpunosti pratiti predstavu što im omogućava sticanje vlastitog doživljaja predstave.

Tabela 11. Osigurane pretpostavke za potpuno praćenje programa za osobe koje su gluhe

Mapirane barijere	Mjere intervencije	Rezultat
Sadržaj programa Pozorišta mladih nije u potpunosti dostupan osobama koje su gluhe.	Kabina za audiodeskripciju istovremeno služi za upravljanje titlovima. Nabavljena je adekvatna oprema za projiciranje titlova. Na stranici je postavljen shematski prikaz preporučenih sjedišta za osobe koje su gluhe. Napisan popis pravila pri kreiranju titlova.	Stvorene su osnovne pretpostavke za samostalno i potpuno uživanje u kulturnom programu Pozorišta za osobe koje su gluhe.

Zahvaljujući pažljivom planiranju i realiziranim koracima, Pozorište mladih Sarajevo je u potpunosti pristupačno osobama s invaliditetom. Ovo može biti potvrđeno još jednom i kroz Tabelu 12. u kojoj je navedena ocjena pristupačnosti Pozorišta mladih Sarajevo.

Tabela 12. Prikaz pristupačnosti Pozorišta mladih Sarajevo za osobe s invaliditetom

RB	Kriteriji prilagodbe	Ocjena pristupačnosti Pozorišta mladih Sarajevo
1.	Taktilne ploče za kretanje	Osobe koje su slijepe istakle su da su taktilne ploče odgovarajuće, te da su ispunile svrhu da pomognu u orijentaciji po ulasku u Pozorište, prilazu do garderobe, toaleta i glavne sale.
2.	Zvučna signalizacija za orijentaciju	Osobe koje su slijepe testirale su zvučnu signalizaciju na ulazu u Pozorište i ocijenili da im pomaže pri orijentaciji da dođu do objekta.
3.	Orijentacijska mapa	Orijentacijska mapa olakšava mentalnu vizualizaciju prostora i upotrebu taktilnih ploča za kretanje bez pomoći asistenta i ispunila je svoju svrhu.
4.	Oznake sjedišta na Brajevom pismu	Oznake sjedišta na Brajevom pismu postavljene su na odgovarajuću i pristupačnu poziciju sjedišta i zadovoljavaju svoju funkciju.
5.	Sadržaj plasiran u pristupačnom obliku na Brajevom pismu	Osobe koje su slijepe ocijenile su da su tekst o Pozorištu mladih Sarajevo i o predstavi <i>Svirala</i> napisani u skladu sa standardima. Web stranica urađena po W3C standardima.
6.	Sadržaj plasiran u pristupačnom obliku za osobe s intelektualnim teškoćama	Realizirana obuka osoblja Pozorišta o primjeni Easy to Read standarda. Napisana dva teksta po Easy to Read standardima: o Pozorištu mladih Sarajevo i o predstavi <i>Svirala</i> .
7.	Informacija pristupačnog oblika –audiodeskripcija	Osigurana je adekvatna oprema za audiodeskripciju. Izgrađena je kabina za glumca naratora i opremljena potrebnom opremom. Članovi umjetničkog ansambla stekli su potrebno znanje za kreiranje i izvođenje audiodeskripcije. Audiodeskripcija je uspješno testirana i u potpunosti prilagođena potrebama osoba koje su slijepe. “Sve sam vidjela” – izjava je djevojčice koja je slijepa, a koja je testirala AD uz naraciju glumca Pozorišta.
8.	Informacija pristupačnog oblika za osobe koje su gluhe – CAP	Kabina za audiodeskripciju služi i za upravljanje titlovima. Nabavljena je adekvatna oprema za projiciranje titlova. Na web stranici Pozorišta postavljen je shematski prikaz preporučenih sjedišta za osobe koje su gluhe. Osobe koje su gluhe testirale su jasnoću titla i locirali sjedišta s kojih se nesmetano može čitati, a istovremeno su čitanje titla i praćenje radnje na sceni ocijenili pozitivno.

RB	Kriteriji prilagodbe	Ocjena pristupačnosti Pozorišta mladih Sarajevo
9.	Svjetlosna signalizacija za osobe koje su gluhe	Osobe koje su gluhe svjetlosnu su signalizaciju, koja se koristi 10 minuta prije početka predstave kao znak da treba ući u salu, ocijenili pozitivno.
10.	Pristupačnost objekta za osobe koje su slijepe i osobe koje koriste kolica za kretanje	Parking je uklonjen. Izgrađen je Trg s taktilnim trakama za osobe koje su slijepe. Objekat ima obnovljenu kosu rampu koja je funkcionalna i sigurna. Pristup objektu je u potpunosti pristupačan. Stepenice prema ženskom toaletu su srušene i umjesto njih je izgrađena rampa. Osiguran je potreban određeni broj mobilnih sjedišta u glavnoj sali.
11.	Verikalna i horizontalna prohodnost u objektu za osobe koje koriste kolica za kretanje i za osobe koje su slijepe	Unutrašnje rampe prema oba toaleta urađene su u skladu s Uredbom i ocijenjene su kao funkcionalne i sigurne. Servisiran je kosi lift na lijevom stepeništu i dobijena upotrebna dozvola. Postavljene su taktilne trake od ulaza do svih javnih zajedničkih prostorija u objektu.
12.	Pristupačnost toaleta za osobe koje koriste kolica za kretanje	Toaleti su ocijenjeni kao pristupačni od osoba koje koriste kolica za kretanje.
13.	Pristupačnost scene za osobe koje koriste kolica za kretanje	Ugrađena je podizna platforma za scenu koja je ocijenjena kao odgovarajuća.

Zgrada Pozorišta mladih Sarajevo ima sve neophodne oznake pristupačnosti, propisane veličine i na lako uočljivom mjestu. Osoblje Pozorišta mladih Sarajevo je senzibilizirano i obučeno za komunikaciju s osobama s invaliditetom i osposobljeno je za kreiranje novih prilagođenih programa, afiša i informativnih materijala, kako bi sadržaj koji nudi Pozorište bio razumljiv i dostupan svima. No, bez obzira na cjelokupnu prilagodbu, uvijek treba uzeti u obzir individualne potrebe svake osobe s invaliditetom za asistencijom.

Korišteni izvori

Evropska konvencija o ljudskim pravima.

https://www.echr.coe.int/documents/convention_bos.pdf

How To Make Information Accessible. (n.d.).

<https://www.changepeople.org/getmedia/923a6399-c13f-418c-bb29-051413f7e3a3/How-to-make-info-accessible-guide-2016-Final>

Informacije za sve Evropski standardi za izradu lako razumljivih informacija (n.d.). https://www.inclusion-europe.eu/wp-content/uploads/2017/06/HR_Information_for_all.pdf

Kafedžić, L.; Kujović, S. i Nuković, E. (2021). Vodič za primjenu evropskih standarda Easy to read u obrazovanju učenika s invaliditetom. Sarajevo: Udruženje Život s Down sindromom Federacije Bosne i Hercegovine

Lazor, M.; Isakov, M. i Ivković, N. (2012). Asistivna tehnologija u školi. Novi Sad: Praktikum. Littlefield

UN Konvencija o pravima osoba s invaliditetom (2006).

http://www.mhrr.gov.ba/pdf/konvencija_bos.pdf

UN Opće deklaracije o ljudskim pravima (1948). https://www.ombudsmen.gov.ba/documents/obmudsmen_doc2013041003050667cro.pdf

Smjernica o provedbi članka 9. Konvencije ujedinjenih naroda o pravima osoba s invaliditetom za prijavitelje i korisnike operativnog programa učinkoviti ljudski potencijali 2014–2020. Verzija 1.0. (2016). Zagreb: Ministarstvo rada i mirovinskoga sustava

Smjernice djelovanja u skladu s Konvencijom o pravima osoba s invaliditetom Ujedinjenih nacija (2017). Sarajevo: MyRight Empowers people with disabilities. <http://www.myright.ba/uimages/Smjernice20djelovanja20u-20skladu20s20Konvencijom20o20pravima20osoba20s20invaliditetom20UN-MyRight.pdf>

Smjernice za osiguravanje pristupačnih mrežnih sadržaja. <https://www.carnet.hr/wp-content/uploads/2019/11/Smjernice-digitalne-pristupac%CC%8Cnosti-ver.-1.1.pdf>

Standardna pravila o izjednačavanju mogućnosti za osobe s invaliditetom. <https://fmrsp.gov.ba/?wpdmpo=standardna-pravila-za-izjednacavanje-mogucnosti-za-osobe-s-invaliditetom>

Strategija za unapređenje prava i položaja osoba s invaliditetom u Federaciji Bosne i Hercegovine (2016-2021). https://fbihvlada.gov.ba/uploads/documents/strategija-za-unapredenje-prava-i-polozaja-osoba-sa-invalidite-compressed_1640955588.pdf

Topping, B. (2014). Pristup školi i obrazovno okruženje I – fizički aspekt, informisanje i komunikacija. UNICEF

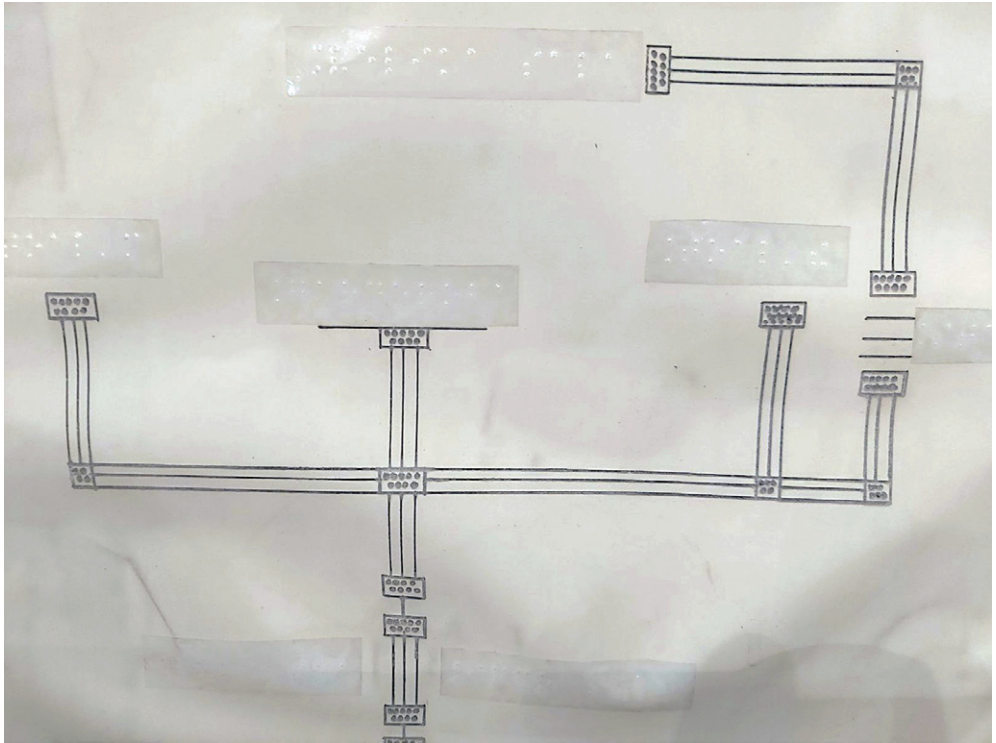
Uredba o prostornim standardima, urbanističko-tehničkim uvjetima i normativima za sprečavanje stvaranja arhitektonsko-urbanističkih prepreka za osobe s umanjnim tjelesnim mogućnostima (2009). <https://fbihvlada.gov.ba/bosanski/zakoni/2009/uredbe/22.htm>

Ustav Bosne i Hercegovine.

https://www.ustavnisud.ba/public/down/USTAV_BOSNE_I_HERCEGOVINE_bos.pdf

Prilozi

Orijentacijska mapa

SVIRALA

BILA JE ZIMA.

DJEČAK JE SJEDIO PORED PROZORA I GLEDAO KAKO PADA SNIJEG. BILO MU JE DOSADNO I NIJE IMAO S KIM DA SE IGRA.

TRI SRNE SU HODALE OKO DJEČAKOVE KUĆE, DRUŽILE SE I IGRALE U SNIJEGU.

TU SU BILA I ČETIRI VUKA, KOJI SU STALNO PRATILI SRNE I HTJELI DA SE IGRAJU S NJIMA.

PTICE SELICE SU SE SPREMALE DA ODLETE U TOPLIJE KRAJEVE.

JEDNOG DANA DJEČAK JE UGLEDAO PTIČICU KOJA JE LEŽALA NA NJEGOVOM PROZORU.

PTIČICA JE BILA RANJENA I NIJE IMALA SNAGE.

DJEČAK JE OTVORIO PROZOR, UZEO PTIČICU U RUKU I UNIO JE U TOPLU SOBU.

DOK JE TRAJALA ZIMA DJEČAK JE HRANIO, GRIJAO I NJEGOVAO PTIČICU.

RANJENA PTIČICA KOJU JE DJEČAK SPASIO ZVALA SE PČELARICA MERA.

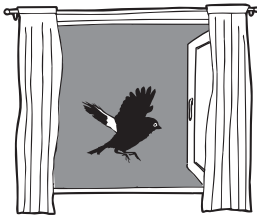
DJEČAK I PČELARICA MERA POSTALI SU VELIKI PRIJATELJI.

NAKON DUGE ZIME, DOŠLO JE PROLJEĆE.

PTICE SELICE SU SE VRATILE U SVOJU ŠUMU.

PČELARICI MERI NEDOSTAJALE SU DRUGE PTICE. BILA JE TUŽNA I USAMLJENA.

PČELARICA MERA JE MNOGO VOLJELA DJEČAKA, ALI JE ODLUČILA DA SE VRATI SVOJIM PRIJATELJICAMA PTICAMA.

PRIJE NEGO JE ODLETJELA OSTAVILA JE DJEČAKU SVOJU SVIRALU I PISMO.

U PIŠMU JE PČELARICA MERA NAPISALA DA JE DJEČAK MOŽE POZVATI KADA GOD JE POŽELI I KADA JE USAMLJEN.

DJEČAK SAMO TREBA DA PUHNE U SVIRALU.

DANI SU PROLAZILI I DJEČAK NIJE MOGAO ZABORAVITI SVOJU PRIJATELJICU PČELARICU MERU.

DJEČAK JE ODLUČIO DA JE POZOVE.

DJEČAK JE IZAŠAO NAPOLJE I PUHNUO JE U SVIRALU.

ZAČUO SE LIJEP ZVUK PTIČIJEG GLASA.

ZVUK SVIRALE DOZVAO JE VUKOVE I SRNE, A ZA NJIMA SU DOLETJELE I PTICE.

SVI SU POZDRAVILI DJEČAKA I RADOVALI SE ŠTO GA VIDE.

ZADNJA JE DOŠLA PČELARICA MERA.

DJEČAK I PČELARICA MERA SU SE SNAŽNO ZAGRLILI KAO PRAVI PRIJATELJI.

NA KRAJU SU SVI VESELO I SRETNNO PLESALI.

*Ovaj dokument je nastao u okviru projekta
"Kultura pripada i meni 2022." koji je podržalo
Federalno ministarstvo kulture i sporta*